

CUPRINS

Introducere.....	7
Capitolul 1 Privire asupra istoriei presei.....	17
1.1. Etapele dezvoltării presei și factorii determinanți ai acesteia.....	17
1.2. Evoluția publicațiilor cu caracter periodic.....	18
1.2.1. <i>Ce a precedat apariția jurnalisticii ?</i>	18
1.2.2. <i>Primele periodice</i>	19
1.2.3. <i>Presa cotidiană</i>	20
1.2.4. <i>Trei decenii de aur pentru ziare: 1890-1920. Debutul lui Camil Petrescu. Privire generală asupra situației postbelice a ziarelor</i>	23
1.2.5. <i>Presa românească</i>	24
1.2.6. <i>Prezentul presei scrise</i>	26
Capitolul 2 De la discurs la text. Textul jurnalistic	27
2.1. „Vreau un plan realist, o alergare pe pământ”. De la discurs la text.....	27
2.2. „Puțin adevăr împletit cu puțină minciună”. Caracteristici ale textului camilpetrescian	30
2.3. „Paradoxe provizorii”. Definiția și o încercare de tipologie a jurnalismului. Încadrarea lui Camil Petrescu în această tipologie	38
Capitolul 3 De la publicistică la jurnalism	43
3.1. Camil Petrescu – prin publicistică spre jurnalistică.....	43
Capitolul 4 Etapele publicisticii camilpetresciene („între Dunăre și Carpați, totul este eseu.”)	47
4.1. Introspecția caustică – sursă a construcției creațiilor camilpetresciene.....	47
4.2. Etapele publicisticii (eseisticii) lui Camil Petrescu	49
4.2.1. <i>Prima etapă</i>	49
4.2.2. <i>A doua etapă</i>	50
4.2.3. <i>A treia etapă publică</i>	51
4.2.4. <i>A patra etapă publică</i>	52
Capitolul 5 Etapele jurnalisticii camilpetresciene	53
5.1. Introducere – patima gazetăriei	53
5.2. Etapele jurnalisticii lui Camil Petrescu.....	58
5.2.1. <i>Prima perioadă (1913-1921)</i>	59
a) Ucenicia	59
b) Etapa bănățeană	61

5.2.2	<i>Perioada jurnalisticii mature (1921-1948)</i>	62
5.2.3	<i>Ultima perioadă: 1948 – 1957</i>	65
5.2.4	<i>Privire conclusivă asupra etapelor jurnalisticii camilpetresciene</i>	65
Capitolul 6 Eseul camilpetrescian – formă superioară a textului publicistic 67		
6.1.	Introducere.....	67
6.2.	Viziunea camilpetresciană asupra artei și literaturii.....	71
6.2.1.	<i>Viziunea asupra poeziei</i>	71
6.2.2.	<i>Teoreticianul dramatic</i>	73
6.2.3.	<i>Un prozator dublat de un teoretician</i>	80
6.2.4.	<i>Un spirit critic mai puțin obișnuit</i>	85
6.3.	Eseul – „promenadă a judecății” (Montaigne).....	86
6.3.1.	<i>Eseistica lui Camil Petrescu</i>	91
Capitolul 7 Tehnici și practici ale scriiturii jurnalistice la Camil Petrescu 111		
7.1.	„Cîteva lămuriri inevitabile”. Funcțiile limbajului și raportarea textelor camilpetresciene la criteriile de analiză a discursului jurnalistic.....	111
7.2.	<i>Quis?, quid?, ubi?, cur?, quomodo?, quando?</i> Trăsăturile textului jurnalistic. Particularități ale discursului camilpetrescian.....	116
7.3.	„O cîmpie nu e chiar atît de monotonă”. Criterii de alegere a subiectului. Viziunea camilpetresciană.....	118
7.4.	Elementele unui articol modern. Identificarea acestora în textele jurnalistice camilpetresciene.....	122
7.4.1.	<i>Titlul și viziunea camilpetresciană asupra acestuia</i>	122
7.4.2.	<i>Chapeau-ul în articolele lui Camil Petrescu</i>	124
7.4.3.	<i>Structurarea paragrafelor în discursul jurnalistic camilpetrescian</i>	125
7.5.	Camil Petrescu – portretist.....	129
7.6.	Discursul jurnalistic al lui Camil Petrescu în articolele de opinie.....	132
Capitolul 8 Elemente de stilistică a textului jurnalistic camilpetrescian 135		
8.1.	Delimitări necesare cu privire la stilistică.....	135
8.2.	Elemente de stilistică a textului publicistic camilpetrescian.....	137
8.3.	Subiectivitate și afectivitate în discursul jurnalistic camilpetrescian.....	142
Concluzii.....		145
Bibliografie selectivă.....		149

Introducere

Sînt puține cazurile unor publiciști/jurnaliști exemplari în spațiul românesc. Camil Petrescu, prin multe din datele sale, ar putea fi unul dintre aceștia. Intuitiv, multă vreme chiar l-am gîndit pe Camil Petrescu mai mult ca pe un model jurnalistic, decît ca pe unul scriitoricesc. Probabil că la această *apropiere* ne-au condus atît unele dintre personajele din piese și romane (ex. Gelu Ruscanu și Ladima), cît și lectura timpurie a unora dintre articolele sale de ziar.

În anii '80, nu ne-am putut apropria modele vii gazetărești, ci doar modele *de hîrtie*. Atunci, student fiind, visam cu adevărat la perioada interbelică și la presa acelei vremi. Îi vedeam continuu pe Eliade, Cioran, Vulcănescu, Noica, Sebastian, Pamfil Șeicaru, Rosetti, Arghezi și pe Camil Petrescu. Dintre toți, probabil că Arghezi și Camil Petrescu au venerat profund gazetăria, iar Camil a fost, cu siguranță, cel mai dedicat jurnalismului dintre toți marii noștri scriitori. Mult timp am fost nedumeriți de absența discuțiilor pe marginea profesiei de jurnalist a lui Camil Petrescu din licee și facultăți. Nici astăzi lucrurile nu stau cu mult mai bine.

Ne vom îndepărta, în lucrarea noastră, de opiniile care acuză absența unui sistem de valori în eseurile lui Camil Petrescu (*cf.* P. Constantinescu). Considerăm că acesta există și apare implicit, ca o pînză freatică subînțeleasă, constituindu-se ca structură coerentă și semnificativă. De altfel, această structură apare sistematizată în scrierile sale filosofice (*Doctrina substanței*), la care vom face apel, dar care, din păcate, au fost editate tîrziu (1988).

Propensiunea scriitorului către autenticitate, către concret și adevăr se regăsește în întreaga sa operă – literară, filosofică sau jurnalistică. Dar „adevărul” ce-l pasiona într-atît pe eseistul și filosoful Camil Petrescu se dovedește a fi, prin temperamentul și preferința stilistică, unul personalizat, subiectiv, contestabil (și dedus, nu de puține ori, din contestare), deși fermecător prin sinceritatea și inteligența cu care este susținut. Totuși, nu putem să nu menționăm că interesul pentru concret, uneori blamat de critica literară, constituie nota profund autentică a unui mare gazetar. De altfel, tocmai acest interes pentru fapte, pentru amănunte semnificative, pentru nume și pentru tot ce ține de cunoașterea imediată, dublat de „înclinațiile” polemice ne-a trezit dorința și, apoi, ne-a îndreptățit, considerăm, să lecturăm întreaga operă camilpetresciană printr-o grilă jurnalistică.

Dacă despre proza, dramaturgia ori eseistica lui Camil Petrescu s-a mai scris, fie și colateral, activitatea sa gazetărească a fost aproape cu totul vitregită de atenția criticii și istoriei literare, poate și din cauza lipsei unei ediții complete a articolelor autorului, rămase, în bună măsură, în paginile ziarelor ori ale revistelor timpului. Poate cea mai dăruită cercetătoare a scrisului camilpetrescian, doamna Florica Ichim, a reușit să tipărească, în urmă cu 20 de ani, un prim volum de publicistică dintr-o serie care-și propunea să numere zece tomuri. În *Prefața* aceluia volum, rămas, din păcate, unicul, se spunea despre publicistica de care ne ocupăm: „În fond, a rămas răsîndită în

nenumerate publicații din 1913 pînă în 1957, materie pentru zece volume (pe care sperăm să le aducem, în timp, la lumină). Din pasiune, dar și din nevoie materială, scrisul gazetăresc a fost preocupare constantă: **a apărut în lumea literelor cu un articol, s-a despărțit de ea după ce a încheiat o polemică; de multe ori a declarat că renunță la literatură și mai ales și-a anunțat decizia de a nu mai scrie teatru, dar nicicînd n-a pus deoparte condeii de gazetar...**¹(s.n.).

Cel care a scris vreme de 44 de ani la gazetă cite trei-patru texte pe săptămînă, în mod constant, are probabil cel mai însemnat număr de contribuții jurnalistice din întregul peisaj românesc (între șapte și zece mii de articole) și credea că un mare scriitor este de fapt un mare ziarist, după cum un mare ziarist nu poate fi decît un mare scriitor², declarînd, în 1955, că și-a început activitatea literară la ziarele *Rampa* și *Flacăra* ale lui N. D. Cocea, în anii 1913-1914³.

În articolele, deloc puține la număr, în care tratează problematica ziaristului, Camil Petrescu susține un punct de vedere neîmpărțit de contemporanii săi: literatura e o formă superioară de jurnalistică. Lucrarea noastră va acorda prioritate acestei perspective, propunîndu-și să identifice în toate producțiile camilpetresciene, filonul jurnalistic, asemeni unui liant. De altfel, prin stilul său tăios, prin promptitudinea replicii, prin corelațiile pline de inventivitate, prin mobilitatea inteligenței și prin preferința pentru stilul polemic și dilematic, Camil Petrescu se înscrie cu ușurință în liniile portretului-robot al ziaristului modern.

Una din întrebările la care ne propunem să răspundem în paginile acestei lucrări este: dacă autorul a fost mereu **întreg în sine însuși**, așa cum chiar el afirmă, într-un interviu cu Vasile Netea apărut în *Vremea*, în 14 februarie 1943, iar din această viziune unitară au fișnit poezia, teatrul și prozele semnate Camil Petrescu, după cum sugera și Mircea Iorgulescu în cartea sa *Prezent* (Editura Cartea Românească, 1985), atunci publicistica sa face excepție? Ne limităm la a consemna, aici, dezacordul nostru de principiu, menționînd doar că vom puncta, constant, în următoarele pagini, motivele care stau la baza credinței noastre că jurnalistica neliniștitului și incomodului scriitor poartă și ea însemnele aceleiași unice vocații și ale aceleiași viziuni.

Camil Petrescu împărtașește, chiar în romane, cel puțin parțial, opțiunea jurnalistului care trebuie să se sprijine, în demersul său, pe oameni, fapte și întîmplări din realitatea imediată. Refuzînd în mod constant ideea unei prese de pură informație, insistînd asupra nevoii de implicare, de opinie ori de atitudine a jurnalistului și posedînd o prețuire apropiată de fetiș pentru presă, Camil Petrescu nu se sfiește să vadă în aceasta prima putere în stat, *cîinele de pază al democrației*, cu amendamentul că este vizată presa de opinie, de atitudine.

Polemica este o trăsătură înnăscută a celui ce trăia cu intensitatea lucidității drama existențială; exteriorizată, aceasta dobîndește forma pamfletului jurnalistic, dur,

¹ Prefață la *Camil Petrescu, Publicistica*, vol. I, ediție, prefață și note de Florica Ichim, Editura Minerva, București, 1984, p. V.

² *Idem*, p. X.

³ *Idem*, p. XI.

necruțător, distructiv ori, prin exacerbarea dialogului polemic, forma elaborată a eseului ce neagă înainte de a afirma ceva nou și convingător, complet în viziune.

Pompiliu Constantinescu, unul dintre primii critici care au întâmpinat, în scris, volumul *Teze și antiteze* (1936), în *Vremea*¹, prețuind calitățile de animator ale „neliniștitului” Camil Petrescu, „temperament în continuă ebulliție”, „inteligentă vie”², amendează sistematic lipsa de „sistem” a volumului, imputându-i *fragmentarismul*, mult pomenit astăzi, când literatura postmodernă beneficiază de atîta atenție: „Fragmentarismul acesta dă un mare pitoresc volumului, dar îi limitează substanțialitatea”³.

Radiografiind eseurile cuprinse în volum, criticul amintit identifică o seamă de particularități ale acestei specii pe care, comparîndu-le și completîndu-le cu altele, le vom enumera și explica la rîndul nostru într-unul din capitolele lucrării. Vom delimita, acolo, între Camil Petrescu – publicist și Camil Petrescu – jurnalist, insistînd asupra preemiței celei din urmă dimensiuni în contextul întregii sale opere gazetărești. Menționăm că această parte a volumului va trata publicistica (mai exact, eseurile camilpetresciene ca forme de manifestare ale acestei dimensiuni) din perspectiva (și cu modalitățile) retoricii, a cărei percepție, în secole, a evoluat de la spectacol și discurs, către știință și artă, practică socială, practică ludică. Punctul de plecare în stabilirea acestei strategii l-a constituit capacitatea acestei științe de a îngloba toți cei trei factori participanți în cadrul oricărui act comunicațional: emițător (autor), mesaj (operă) și receptor (cititor, ascultător). Dacă „retorica este negocierea distanței dintre subiecți”⁴, țintele comunicaționale uzează, pentru cucerirea lectorului, de emoționare, persuadare și argumentare. Discursul adaptat acestor principii va fi unul eminamente emoțional, cu accentuarea lirismului (a funcției expresive a limbajului) și centrat pe exemple, nu pe argumente. Revenind la Camil Petrescu, admitem (anticipînd) că textele sale se desfășoară pe acest traiect, al focalizării asupra exemplarității și nu asupra demonstrației. Opera camilpetresciană ni se prezintă ca fiind inextricabil unitară prin axarea permanentă pe latura receptivității, generînd o veritabilă „Rezeptionsliteratur”.

Acționînd (mai exact, re-acționînd la stimuli externi), Camil Petrescu își canalizează eforturile în vederea auto-susținerii, auto-promovării. Indiferent de pretextele eseistice (care variază de la romanul lui Proust, la textele lui Zarifopol ori ale lui Panait Istrati, de la comemorări la întîlniri ori discuții accidentale), autorul *Tezelor și antitezelor* vizează configurarea prealabilă a esteticii receptării textelor sale. Dintre cele trei tipuri de intenții inventariate de Umberto Eco, *intentio auctoris*, *intentio operis* și

¹ Pompiliu Constantinescu, „Camil Petrescu: *Teze și antiteze*”, în *Vremea*, an IX, nr. 438, 24 mai 1936, pp. 10–11; reprodus în *Scrieri IV*, București, Editura Minerva, 1970, p. 269 și urm.

² „Prețuim volumul divers, viu, paradoxal adesea, de *Teze și antiteze* ca pe un document spiritual autentic, iar d-lui Camil Petrescu îi apreciem în cel mai înalt grad darul de a fi un deschizător de controverse, un formulator de puncte de vedere ferme, chiar cînd nu sîntem de acord cu ele. Într-o intelectualitate conformistă, în genere, este un merit din cele mai mari; spiritul său este un ferment, iar tonul său categoric – un semn al unei conștiințe sigure de sine și de «adevărurile» pe care le propagă cu atîta nobilă pasiune” (*Scrieri IV*, ed. cit., p. 274).

³ Ibidem, p. 272.

⁴ Michael Meyer, *Questions de Rhétorique. Langage, Raison et Séduction*, Librairie Générale Française, Bruxelles, 1993, p. 21.

*intentio lectoris*¹, Camil Petrescu lucrează cu migală în vederea controlării celei din urmă. Rezultă, de aici, o estetică a receptării specifică. Parafrazându-l pe Eco, această estetică se dimensionează pe principiul hermeneutic conform căruia o operă se îmbogățește în timp prin interpretările care i se dau, în funcție de raportul dintre efectul social al textului și așteptările destinatarilor istoricește situați. Totuși, această estetică nu desconsideră izomorfismul dintre interpretări și natura acelei *intentio* profunde a operei, ceea ce înseamnă că *intentio operis* poate fi evaluată drept criteriu valabil în descifrarea unei *intentio lectoris*². Numai că publicistul nostru, neîncrezător în capacitățile de interpretare ale exegeților ori ale cititorilor obișnuiți, instituie o nouă estetică, impunând drept criteriu exclusiv de înțelegere și apreciere acea *intentio auctoris* care spune că trebuie să căutăm în text ceea ce autorul a voit să spună, nu ceea ce textul spune independent de intențiile autorului său (*intentio operis*). În consecință, cititorul este obligat (convins) să creadă în sinceritatea și veridicitatea afirmațiilor autorului (care sînt făcute, firesc, la persoana întîi singular, asumate, așadar).

În continuarea acestei explicații, să mai amintim că sistemul digresiunilor joacă, la Camil Petrescu, un rol esențial. Sistemul digresiunilor nu numai că furnizează elemente contextuale, în general din categoria exemplelor care urmăresc să capteze receptorul, ci, adeseori, camuflează ceea ce este posibil să fi scăpat vigilenței autorului. În același timp, divagația constituie un alt factor ce conferă unitate eseurilor și publicisticii camilpetresciene, căci motivația intrinsecă a divagației o găsim în concepția bergsoniană, însușită de Camil Petrescu, a libertății spațiale și temporale a discursului, a desfășurării acestuia conform fluxului memoriei. Or, acest principiu, pe care Camil Petrescu îl transformă în garant al autenticității, este urmărit constant în orice text scris, fie el beletristic, jurnalistic ori publicistic.

Spiritul polemic camilpetrescian este remarcat de Pompiliu Constantinescu drept sursă a limitării receptării de critici: „Cartea sa este mărturia unui spirit dogmatic; gustul literar, norma valorificării artistice, oricît fundament teoretic ar vrea să-și impună autorul, sînt personaliste. D. Camil Petrescu detestă simbolismul, poezia pură, scrisul artist, estetica lui Valéry, militînd pentru substanțialism, autenticitate și ironizînd «calofilia», adică estetismul. Dar despre o ideologie coerentă, despre un sistem de valori nu se poate vorbi cu precizie, în această eterogenă culegere”³.

La fel de sceptic se arată și Eugen Ionescu, în articolul publicat, în același an, 1936, în *Facla*⁴. Vehemența critică și parodia jucată de Eugen Ionescu, în *Nu*, în jurul personalității și creației lui Camil Petrescu, sînt cunoscute. Acidității polemice specifice autorului nostru i se răspunde cu aceeași monedă: „D. Camil Petrescu, mobil, alert, inteligent, suplu printre realități inesențiale, veșnic ahtiat de nevoia afirmării de sine, a decepționat pe adolescenții care l-au admirat într-o vreme și care, luptînd cu el, au luptat împotriva imaginii proprii lor vanități [...]. Dacă însă această luciditate este valabilă pentru lucruri mărunte – și acestei lucidități trebuie să-i recunoaștem că-i datorăm

¹ Umberto Eco, *Limitele interpretării*, Constanța, Editura Pontica, 1996, p. 25 și urm.

² *Ibidem*, p. 28.

³ Pompiliu Constantinescu, „Camil Petrescu: Teze și antiteze”, în *Vremea*, an IX, nr. 438, 24 mai 1936, pp. 10–11; reprodus în *Scrieri IV*, Editura Minerva, București, 1970, p. 269 și urm.

⁴ Eugen Ionescu, „Camil Petrescu: Teze și antiteze”, în *Facla*, an XVI, nr. 1613, 17 iunie 1936, p. 2.